

Kunstzinnige ontplooiing bij het jonge kind begeleiden

Wanneer we als volwassenen kunstbeleving bij jonge kinderen stimuleren, worden we ook geconfronteerd met eigen overtuigingen. Zijn we in staat het kind onvoorwaardelijk bij diverse kunstuitingen te steunen? Ook wanneer het een keer een sombere of gespannen tekening maakt, i.p.v. de vrolijke regenbogen die we het liefst zien? Kunst bij kinderen begeleiden vormt een reis, ook voor de volwassene, die zowel mee- en voor- kan doen (waardoor het kind de volwassene kan nabootsen) of van opzij het kind kan begeleiden. Uiteindelijk is de vorm ondergeschikt... Aandacht, interactie, verbinding en bezieling staan ook centraal.

(Creatieve) voorbereiding

Voordat je begint... Leef je in in het kind. Is de kamer op temperatuur, met wat frisse lucht, heeft iedereen gegeten, kunnen we echt beginnen? Overweeg een akoestisch muziekje op te zetten, om een creatieve sfeer te creëren. Maak er een bewust 'geniet'-moment van (thuis). De voorbereiding en evaluatie mogen evenveel tijd kosten als de activiteit zelf; zie het als voorpret zoals je een koffer inpakt voor een reis of foto's bekijkt met vrienden na een vakantie.

Welke kleuren inspireren jou als begeleider, zo vlak voor vertrek, en waarom? Is er een relatie met het seizoen, een stemming of gebeurtenis? Laat de gekozen kleuren even tot jou spreken. Van koraalrood tot citroengeel.

Jouw ontvankelijkheid als begeleider, maakt dat je kind makkelijker met je kan communiceren tijdens de activiteit. Jij straalt openheid en plezier uit. Neem onbevangen de tijd en laat je (samen) verwonderen. Zie kunst als een gift aan allebei, om even in een diepere dimensie te stappen. Breng jezelf ook in de stemming. Kunst maken gaat bijna als vanzelf, als je eenmaal de juiste omstandigheden en begeleiding schept.

Ik licht hierom eerst toe, welk effect kunst maken heeft, op het kinderbrein. Hierna volgt een voorbeeld activiteit die zowel met jonge als oudere kinderen gedaan kan worden, thuis of bij het kinderdagverblijf.

Het effect van kunst op het brein

Onderzoeker Allan Schore van de University of California (Los Angeles), observeerde dat aandacht en liefde van moeders niet genoeg is, om tot grote hoogte te stijgen. Hij ontdekte dat het endorfinepeil van kinderen stijgt wanneer de moeder niet louter streelt en grapjes maakt, maar ook de lach en het tedere gedrag van het kind terugontvangt. En daarop reageert. Het draait om de interactie. (Uiteraard kunnen ook vaders ontvankelijk en responsief zijn.) Een kind dat tekent ervaart de interactie van de beweging en het potlood over het papier en de tekening die ontstaat. Wanneer het op dat moment praat met een volwassene, verder tekent en verder over de tekening praat, wordt de interactie intenser. Het kind koppelt bewegingen en waarnemingen aan associaties, verbeelding en emotie. Het kind wordt begeleid in de expressie, en ook in zaken als interactie en waarneming, die aan dit proces ten grondslag liggen. Kunst vraagt dus ook om *begrip*.

The Compass School uit Cincinnati, Ohio

Aandacht afstemmen

In onze huidige digitale samenleving met volop afleiding van telefoons, tv of toepassingen via internet, kan kunsteducatie wonderen verrichten. Hoe draagt kunst bij aan de ontwikkeling van kinders Hersenen? In de Italiaanse stad Reggio Emilia worden kunst en creativiteit, onder bezielde leiding van kunstenaars, in het onderwijs geïntegreerd. Deze pedagogische visie betreft kinderen van 0-6 jaar en verder. De begeleider luistert naar de wijzen waarop het kind de wereld en haar mogelijkheden kan beleven en creëren. De ruimte is hiertoe ingericht met materialen en wordt gezien als derde pedagoog. De volwassen opvoeders vormen als rolmodel een tweede pedagoog. De interactie tussen kinderen en wat zij leren van elkaar, is de eerste pedagoog. Deze verschillende lagen raken verbonden, middels sociale interactie, inspiratie uit de natuur, etc.

“Een kind bestaat uit honderd: honderd talen, honderd handen, honderd manieren om te spelen, kijken, voelen. Een kind heeft honderd werelden om te ontdekken.”

– Loris Malaguzzi (grondlegger en filosoof uit het Italiaanse stadje Reggio Emilia)

Kinderen zijn met doorzettingsvermogen, aandacht, interactie en passie met projecten bezig. Dit kan een stijging in intelligentie en succes tot gevolg hebben, betoogt Mieras.

Er zijn aanwijzingen dat het effect van kunsteducatie verder gaat dan het vlak van kunstzinnigheid zelf.

Onderzoekers van de University of Oregon ontdekten in 2005 dat kinderen bij kunstzinnige activiteiten hun aandacht langer en beter vasthouden. Kunst is dus ook een aandachtstraining.

De hersenscanner toont meer activiteit in de girus singularis. Dit gebied ligt tussen de hersenhelften en stuurt de aandacht aan. Onderzoekers zagen dat de aandacht krachtiger werd, wanneer een volwassene het kind aanmoedigde en met het kind sprak over het werk.

Een betere aandacht is cruciaal voor leren en intelligentie. Aandachtstraining heeft effect op meerdere gebieden en zorgt tevens voor hogere cijfers in lezen, schrijven en rekenen. Kinderen kunnen snel afgeleid raken tegenwoordig, waardoor vooral de 'selectieve aandacht' en 'volgehouden aandacht' verslapt. Zij hebben het nodig om iets op te zoeken op internet of voeren een gesprek aan de telefoon met de tv aan, om de draad niet te verliezen.

Kinderen die na 5 dagen gerichte aandachtstraining werden onderzocht, vertoonden al een stijging in IQ.

Hersenscans lieten een verschil in de girus singularis zien: in plaats van een vlakke reactie wanneer de kinderen in een activiteit werden gestoord, zag men een heftige piek aan activiteit. Net als bij volwassenen.

Kunst vormt ook een training in de waarneming. Hier kan je al op jonge leeftijd zien dat interactie belangrijk voor de Hersenen is. De Hersenen ontwikkelen een strategie om uit de enorme hoeveelheid informatie die via de ogen binnenkomt, relevante informatie te halen en ontdekken. Hoe bewuster een kind zijn ogen leert te gebruiken, hoe meer het leert zien. Ook het abstracte denken (relevant voor wiskunde en exacte vakken) wordt gestimuleerd, door (naast uitwendig) ook inwendig meer te zien, door te tekenen, boetsen en schilderen.

Een potloodlijn krijgt voor een kind een betekenis: 'Dit is een zwembad'. Of 'Hier gaat de vogel'.

Kleuren kunnen voor kinderen ook als vlekken, strepen of stippen, een betekenis of interactie krijgen. Zoals 'Dit rood gaat naast het blauw liggen' of 'dit geel huppelt op het rood'.

Het werken met waterverf kan de beleving van het samenspel tussen kleuren stimuleren.

Kleuren lijken zelf ook iets te zeggen te hebben. En met water loopt de ene vlek net wat meer uit dan de andere. Er ontstaat een vlak vol bewegingen dat zelfs de jongsten kan fascineren.

De eerste krabbels van een dreumes of peuter spelen voor zijn/haar visuele centra een centrale rol. De krabbels met scherpe hoeken dagen deze centra uit een nieuw soort informatie te verwerken, met 'hogere frequenties'. Plaatjes en boeken kijken heeft voor een kind minder impact dan het eigen gekrabbel te observeren.

Op de werkvloer

Als pedagogisch medewerker, kan je een dreumes stimuleren door de eerste krabbeltekeningen met een warm gebaar mee te geven aan ouders naar huis. In plaats van dit (voor hun ogen) in de prullenbak te gooien. Of laat een tekening nog even liggen in de ruimte zodat het kind het kan bekijken of uit een bakje halen, voordat het weg gaat. Praat met collega's of ouders (in het bijzijn van kinderen) over het tekenen als een gewaardeerde bezigheid. Hierdoor kan een kind zich aangemoedigd voelen om te creëren en ontdekken. Sta open voor de interactie die het kind tijdens het tekenen met jou aangaat. Ga in op wat het maakt. Je hoeft niet "O wat mooi!!" te roepen, je kan simpelweg benoemen dat een kind lijnen of zelf iets heeft gemaakt en het gesprekje zich rustig verder laten ontvouwen. Laat waarde-oordelen los.

Stimuleer het ontdekken van andere vormen of het uitproberen van nieuwe bewegingen, door aandacht op te brengen voor het kind. Zo kan je een kind helpen de tekening langer vol te houden of interessanter te maken. Realiseer je dat het kind hierdoor ook op andere vlakken leert de aandacht vast te houden en plezier te beleven. Forceer het niet. Uiteindelijk brengt iedere keer een andere verrassing en levert het zo veel op, dat het niet erg is wanneer een activiteit een keer vroeg stopt.

Bij baby's en dreumesen duurt een activiteit korter. Maak het jezelf gemakkelijk en zet spullen in de buurt (of knutselkast) klaar. Zodat je niet te veel afgeleid wordt door het voorbereiden en opruimen.

Kindergarden heeft vaak kwalitatieve dikke kinderpotloden met intense kleurpigmenten op de vestiging aanwezig. Van deze potloden kan je ook de punt nat maken, voor een mooi effect.

Kinderen kunnen er plezier aan beleven, om hun werkje aan elkaar te tonen. Laat de kinderen vrijuit brabbelen/praten met elkaar en begeleid of stuur bij waar nodig. Je kan een vraag stellen of iets opmerken over wat je ziet. Je kan ook associëren met diverse termen (wolk, vliegtuig, aarde, grond, huisje), en zoeken waar dit aansluit op de fantasie van kinderen, zodat er een gesprekje opleeft. Je 'scant' als het ware waar de kinderen door geprikkeld worden, en gaat daar met aandacht op in.

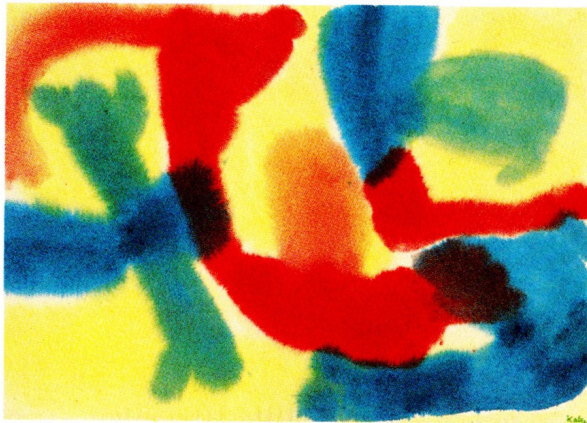
De opvangruimtes van Kindergarden zijn zelfs voor de allerjongsten, zo vormgegeven, dat het kind zelf leert bewegen en een mate van autonomie over en respect voor het lichaam ervaart. Zo worden baby's niet in wipstoeltjes gezet, zitten kinderen niet onnodig lang aan tafel en zijn er vlakke speelmatten waar baby's voldoende bewegingsvrijheid en uitdaging op ervaren. Dit gedachtegoed van grondlegger Emmi Pikkler, sluit aan bij de ruimte (voor associaties, intuïtie, verbinding) die creativiteit in de hersenen genereert, waar de filosofie van Reggio Emilia ons bij inspireert. Laat het kind ook op dit gebied, zelf voelen en ontdekken. Doordat het kind van binnen & buiten groeit, bloeit het kinderdagverblijf of het gezin ook op. Deze interactie tussen kinderdagverblijf, gezin en kind vraagt om een stijl van transparantie en vertrouwen in het proces.

Ga ervan uit dat er in het kind van nature een vermogen tot creatieve ontplooiing aangelegd is. Het jonge kind kan hierbij aangemoedigd en gesteund worden om zich (ook) later op school, vrij te ontwikkelen. En terug te kunnen grijpen op ervaringen/routes die de hersenen al hebben opgedaan.

Het kinderdagverblijf is *geen* school. Dat zou men juist als een extra kans kunnen aangrijpen om het kind vanuit extra liefde en zorg te begeleiden. De cito-toetsen liggen nog ver weg en het brein ontwikkelt volop.

Creatieve breinstijl

Het effect van kunst op de hersenen is ook te verklaren in de ontwikkeling van creativiteit. Wanneer kinderen bij een kunstzinnige activiteit ook aangesproken worden op hun fantasie, worden zij uitgedaagd hun hersenen breder te gebruiken. Niet alleen de 'doelgerichte strategie' telt, maar ook associaties worden gestimuleerd. Creativiteit is niet in gang te zetten met een knop, maar betreft een breinstijl waarbij hersencentra anders samenwerken dan gebruikelijk. Het brein van creatieve mensen zit anders in elkaar, ook wanneer zij wat voor zich uit mijmeren en niet creëren.

Kleurenspeel

Bloemenweide (2 meisjes van 10 jaar) uit 'Schilderen met kinderen'

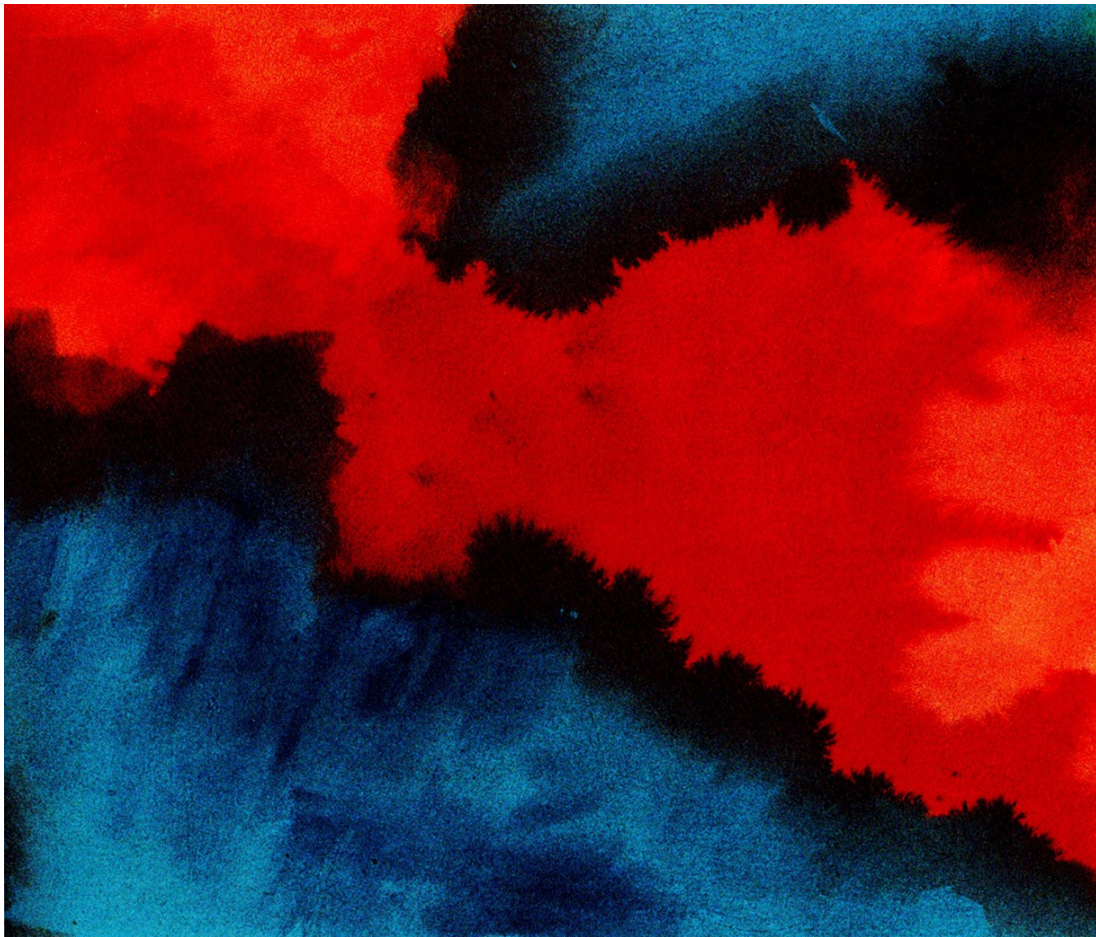
De minder dominante en creatieve rechter hersenhelft wordt bij hen meer ingezet in het denkproces. Op school worden kinderen vooral getraind op hun dominante (linker) hersenhelft, waarmee zij doelgericht en volgens vaste stappen kunnen denken. Voor vermenigvuldigen, delen, spellingsregels en topografie. De niet dominante hersenhelft werkt op basis van intuïtieve ideeën, associaties en verhoudingen die zich niet volgens vaste stappen laat sturen. Hier gaat het om vaste gedachtepatronen loslaten, en vertrouwen ontplooiën in de weg.

Dat loslaten uit zich ook in andere kenmerken van de creatieve breinstijl. Drexel-onderzoekers ontdekten dat creatieve mensen hun aandacht 'out of focus' houden wanneer zij bijvoorbeeld een kunstwerk observeren. Zij zien de tekening scherp en kunnen deze tegelijk als één wolk of geheel ervaren, zonder zich te vast te houden aan details. Deze niet-doelgerichte breinstijl kan de kansen op succes later vergroten, en is na de lagere school niet eenvoudig te leren, omdat de doelgerichte stijl al te ver ingesleten is. De bron van ingevingen en associaties blijft hiermee onbenut...

Scherp waarnemen kan een kind alleen leren van volwassenen die zelf bewust waarnemen. Dit geldt ook voor het genieten van schoonheid of het aannemen van een creatieve breinstijl. Zoals bij de pedagogische visie van Reggio Emilia het geval is. Hier ligt voor opvoeders dus een mooie kans, om jezelf en je potentieel ook volop te blijven ontwikkelen.

Het initiatief mag hierbij bij het kind liggen. Mieras vergelijkt dit heel treffend met het voorbeeld van het leren fietsen. De volwassene loopt erachteraan en voelt het moment waarop het kind het evenwicht oppikt, zodat deze het kind los kan laten. Je kan het kind onmogelijk vooraf uitleggen dat het 'evenwicht moet bewaren' en hoe dat voelt. Maar zodra het gebeurt, pikken de hersenen het als vanzelf op en vergeet deze nieuwe ingeslagen route niet meer. Een kind kan het fietsen niet verleren. Zoals het na de geboorte ook de longen met lucht vult en begint te ademen.

Het kind wil geholpen worden bij het zelf beleven en ontdekken. En toeval mag hierbij bewust worden opgezocht...

'Mijn rood rust even uit, het gaat in het blauwe bed liggen' Jongen, 4 1/2 jaar, uit 'Schilderen met kinderen'

Na deze introductie met kennis uit onder meer Mark Mieras zijn artikel “Kunst als slijpsteen voor het brein” uit het boek *Toeval Gezocht*, wil ik wat inspiratie halen uit het hartverwarmende kleine boekje *'Schilderen met kinderen'* van Brunhild Müller. Om een activiteit te benoemen voor de jongsten. Dit boekje uit 1986 biedt beproefde technieken en wijsheden om de lockdown door te komen ;-).

Naast vingerverven, blokken bouwen of drummen met je baby of dreumes, valt er thuis ook een wereld van kleuren te ontdekken, waardoor je kind gestimuleerd zal worden om bewust waar te nemen en creëren. Door nat-in-nat te schilderen, kan je experimenteren met kleuren, water en menging. Je kan een baby van bijna 1 jaar verf in het water laten roeren (onder begeleiding), waardoor het drupje verf mooi oplost. Deze kleurenwolk kan bekeken worden en ter inspiratie dienen. Zie voor extra inspiratie het filmpje: [Nat-in-nat schilderen, de praktijk – YouTube](#). Het gaat er niet om dat je de instructie precies zo opvolgt, je kan er een eigen draai aan geven.

Nat-in-nat verven voor iedere ziel

Rudolf Steiner was een voorstander van deze techniek omdat het de zielekracht van het kind zou stimuleren. Het verven gebeurt niet met een vooropgezette bedoeling, maar het kind ontwikkelt een wonderbaarlijk instinctieve manier om kleur naast kleur te zetten en vormen te zien ontstaan. Het kind is 'onderworpen' aan dit creatieve samenspel: co-creatie tussen mens en natuur. De mens is onderdeel van een kosmos, en de vloeibare kleuren zijn daar een afspiegeling van. Indien je toch met scherpe lijnen en contouren (zoals een potlood) wil verven, kan je experimenteren of technieken combineren. Bewaar bijvoorbeeld 1 sprekende kleur en schoon penseel voor het eind, of dep een deel droog en breng erna wat details aan. Nat-in-nat verven mag ook iedere keer anders.

Materialen

- Meng aquarelverf uit tubes of potjes (geen dekkende verf) met water, zoals 1 deel verf met 2 delen water, verder stapsgewijs aanlengen en testen op papier tot ca 8 delen water (bij geel is naar verhouding meer verf nodig dan rood bijv.). Als alternatief kan je kindvriendelijke natuurlijke kleurpigmenten gebruiken. Je kan mengen naar wens en kinderen hierbij laten helpen.
 - Gebruik de kleuren rood, geel en blauw. (Meng van hieruit bijv. paars, groen, oranje of bruin.)
 - Maak 80/90 grms schetspapier nat met een (natuur)spons, gelijkmatig van links naar rechts of van binnen naar buiten, op een blad of (kunststof) verfplank, en strijk bobbels of overtollig water weg
 - Zorg voor papier op ca. A4 of A3 formaat, dat het kind in het geheel kan overzien
 - Gebruik brede, vlakke penselen en geen harde borstelkwast
 - Houtvrij stencilpapier of ongelijmd tekenpapier (niet van een blok) is geschikt
 - Liefst glazen (lagere en stevige) potjes waar de verf helder in doorschijnt, evt deksel eraf erop
 - Eventueel een verfdoekje om het penseel (door begeleider) aan droog te deppen als het nat is
-
- Help het kind met het eventueel afstrijken van het penseel aan de rand van het potje, anders komt er al snel te veel verf/water op het papier
 - Veeg de verfrand evt. met een vochtige doek weg
 - Laat het werk drogen op de plank op een kast bijv.

Activiteit(en) suggesties

- Meng de kleuren blauw, geel en rood tot nieuwe kleuren. Laat het kind zelf kleuren kiezen of aanwijzen en ervaren hoe het is om dit op een schaalte in een nieuwe kleur te zien ontstaan.
- Schilder samen met je baby of dreumes lijnen, druppels en stippen op een vochtig vel, het vel mag niet te nat zijn. Je kan naast elkaar zitten en met de kwast bewegingen uitproberen. Kijk mee.
- Laat je verwonderen door hoe de kleuren opgaan in het vloeibare vlak, en zo een dromerige wereld vol kleur en mogelijkheden tot de verbeelding laat spreken. Kijk naar wat er ontstaat. Pak dan een tweede kleur. Laat je baby/dreumes zelf een kleur kiezen/aanwijzen (volg evt. de ogen en motoriek van het kind, doe zelf een suggestie en doop de schone kwast daarin) en ga verder. Moedig je kind aan om nieuwe stroken te proberen en reageer op wat je ziet gebeuren op het vel.
- Peuters kan je zelf alle kleuren laten mengen om vervolgens zelf een regenboog te laten maken in het nat
- Bij (peuters en) kleuters kan je geavanceerde technieken gebruiken zoals een deel van de verf na aanbrengen droog te deppen, om verschillen, ruimtelijkheid of diepte te laten ontstaan (zoals een gedeelte droogdeppen uit een maan zodat dit stuk lichter wordt)
- Afhankelijk van de verf die je gebruikt (dit kan met verf die als schmink wordt gebruikt) kan het kind ook met de handen en vingers in het nat werken, wat een senso-motorische activiteit oplevert.
- Indien je dit met meerdere kinderen doet, kan je de oudsten uitdagen met droogdep-materialen die zij van tevoren uitknippen (zoals een ster of cirkel uit keukenpapier) en dit op enkele plekken stempelen op het werk
- Ook wanneer het kind jou nabootst, wat iets anders is dan nadoen, doet het dit vanuit een authentieke stijl en ontwikkelt het vaardigheden. Je kan het kind waardering geven voor deze verrassende versie of ander type resultaat (groter, puntiger, blauwer, lichter, zachter, etc.). Heb oog voor de nieuwe draai die het eraan geeft.
- Bekijk samen het werk nadat het af is of droog is, en laat zien hoe bijzonder je het vindt wat het kind zelf heeft gecreëerd en laten ontstaan. Laat het kind er ook zelf naar kijken van dichtbij of het papier nu voelen.

“Rainer Maria Rilke schreef in zijn brieven aan Cézanne:

'Nog nooit werd zo duidelijk, hoezeer het schilderen een zaak van de kleuren zelf is, hoe men ze hun gang moet laten gaan, zodat ze het met elkaar eens worden. Het onderlinge contact van de kleuren is de hele schilderkunst. Wie zich daarmee bemoeit, wie orde schept, wie zijn menselijke overwegingen, zijn verstand en slimheid op een of andere wijze laat meespreken, die verstoort en vertroebelt alles wat ze doen.'

Uit 'Schilderen met kinderen' van Brunhild Müller (uitgeverij Christofor)

Ik wens ouders en pedagogisch medewerkers een fijne jaarwisseling met inspiratie en gezondheid.
Het kind kan een nieuwe wereld ontdekken. Yin en yang tussen hoofd, hart en lijf. Links, rechts en rond. :-)

Mathilde Evaline Jansen (Amsterdam Zuivelplein / 24 dec 2020)